

Franco Giulio Brambilla

VJERA I SAKRAMENT.

INICIRANI U SAKRAMENTE I/ILI INICIRANI PREKO SAKRAMENTA?

UVOD

Predložena tema nudi izvjesnu alternativu: inicirani u sakramente ili inicirani preko sakramenta? Ova je alternativa ponekad tvorila dvojaku perspektivu: pedagošku i liturgijsku. Uvođenje u vjeru preko sakramenta artikulira se kroz dva vida: poučavanja (*e-ducere*) u sakramentalnoj gesti u redu oblikovanja kršćanskog iskustva, te „uvođenja“ (*intro-ducere*) u iskustvo vjere *preko* sakramentalnog slavlja. Inicijacija *preko* sakramenta je gest koji uvodi u vjeru kao čin, dok se *poučavanje* o sakramentu oblikuje kao čin uvođenja u teologalni smisao sakramenta, kojim se vjera oblikuje kao *habitus*, kao odnos kojim se kršćansko iskustvo izražava i ustanovljuje preko obreda.

Vjera po sebi proizlazi iz mnogih čina i tu se zamjećuje prvotnost i prednost *inicijacije preko sakramenta*. No, vjera kao iskustvo (*habitus*) je mnogo više od jednostavnog zbroja čina, jer pretpostavlja i izrasta iz konteksta i iz smisla kojim zajednica poučava svoje članove i uvodi ih u temeljne geste i u temeljne simboličke kodove svojega življenja (*inicijacija u sakramente*). Tako dvije inicijacije zajednički razvijaju načine kojima Crkva, kršćanska zajednica ‘prenosi’ vjeru i kojima se kršćanski život sazda u vremenu. Tako spomenutu alternativu treba napustiti, te se otvoriti prema zadatku inicijacije kao predaje (*tra-ducere*) koja se događa preko praktičnih oblika prenošenja vjere (riječ/sakrament i ljubav). Kako bismo izbjegli jednostrane perspektive, bilo one ‘liturgijske’ bilo one ‘pedagoške’ – potrebno je smjestiti problem inicijacije unutar procesa posredovanja vjere u

vremenu.¹ Posredovanje vjere preko praktičnih formi omogućit će posredovanje smisla onim gestama kojim čovjek pruža lice svojem izričaju i oblikuje svoj povijesni izraz.

Odavle se razvija moj prilog: 1) kao *prvo*, želimo ponuditi poneko razmišljanje o odnosu između vjere, obreda i sakramenta kako bismo pokazali da smisao gesta i način kojim se gesta ozbiljuje uvodi u vjeru; 2) kao *drugo*, želimo podcrtati neke pastoralne vidove ove teme kako bismo pokazali kako se može inicirati preko govora, čina i subjekata obreda.

1. VJERA, OBRED, SAKRAMENT

Polazišna točka je svima razvidna. Dolazimo iz razdoblja snažne kritike obreda, kršćanskog obreda posebno. Dok liturgijska reforma ide putem otkrića inteligencije obreda i boljega prevođenja njegovih formi, istovremeno se bilježi snažna potreba 'eticizacije' liturgije, svođenja liturgije na sredstvo poučavanja, kateheze ili pak svođenja liturgije na susret ili neki vid socijalizacije. Štoviše obred biva reformiran, tim više liturgija ima potrebu tumačenja te upada u rizik gubljenja u beskrajnim verbalizacijama. U međuvremenu liturgijska praksa je postala nerazpoznatljiva, gotovo uplašena pred različitim oblicima slavljenja. S jedne strane je to 'blijeda', nevrjednovana liturgijska praksa koja traži posebne uvjete kako bi se očitovala u punom liku; s druge strane pronalazimo suprotne krajnosti koje tvore od liturgije zabavu, kazališno predstavljanje, izobličujući izvornu snagu govora obreda.

Znamo da kriza liturgijske prakse proizlazi iz globalne subjektivizacije kršćanske prakse. Tako objektivne forme (euharistija koja je upravo vrhunac) postaju sužene, zatvorene u religioznost potrebe za sigurnošću, za unutarnjim mirom, za psihološkom dobrobiti. One kao da postaju strategije imunizacije tjeskobe, poput mjesta gdje se možemo naći zajedno, poput načina socijalizacije. Tako se slavi liturgija, traže se sakramenti, ali umjesto uvođenja u objektivnu formu obreda, obred postaje izraz subjektivne biografije. Često se on koristi kao trenutak so-

¹ O teološko-pastoralnom vidu inicijacije upućujemo na sjajan esej L. Bressan, *Iniziazione cristiana e parrocchia*, u: *La Scuola Cattolica* 129 (2001.), str. 550-596, osobito o trostrukom vidu inicijacije str. 575-588.

cijalnog identiteta: kršćanska vjera se tada svodi na *religio civilis*, tj. na trenutak kojim bivaju obilježeni trenutci poput rođenja, inicijacije, vjenčanja i smrti. Ovi događaji zahtijevaju obrednu razmjenu, trenutak koji obilježava etape pristupa osobnom identitetu kao i etape uvođenja u socijalne odnose.

Znakovito je da je naša pozornost upravljena k „putovima prihvaćanja“: zainteresirani smo za dinamike sudjelovanja i dubljeg zahvaćanja čovjeka u vjeri. U tom pogledu čini se sve više očigledno da valja izbjegavati instrumentalizaciju obreda kao odgojnog sredstva. Obred je upravljen k činu vjere, tj. vjera se u njemu aktualno izražava kao učinkoviti susret s Kristovim Otajstvom.

1.1. Od sekularizacije obreda do otkrića obrednosti

Ovdje se ne radi o širem opisu promjena koje su se dogodile u posljednjih trideset godina. Nakon kritike sekularizacije, antropološke znanosti su doprinijele otkriću obrednosti, unutar globalnog otkrića svetoga i obreda kao egzistencijalne potrebe, bilo pod psihološko-individualnim vidom, bilo pod vidom društvenog ujedinjenja. U tom smislu se govori o ‘čaroliji’ obreda, tj. o zbiljnosti koju valja vrjednovati u redu utemeljenja osobnog i društvenog sklada. U tom pogledu obred bi bio odgovor na potrebu osobne identifikacije te ustanovljenja odnosa s drugima. U korijenu ovoga mišljenja nalazi se mentalitet koji s mnogo poteškoća shvaća smisao kršćanskog slavlja u okviru kršćanskog života. Osvrnimo se ukratko na ovaj problem.

Kao polazišna točka može nam poslužiti kritika sekularizacije sa strane teologije. Ta kritika polazi od činjenice beznačajnosti obreda. Ona drži da obred ne pomaže izraziti i oblikovati čovjeka u savezu, tj. život u ljubavi. Posljednjih godina, ova je kritika prouzrokovala odbacivanje obrednosti ili još podmuklije uzrokovala je ispražnjivanje obreda u korist viđenja čitave egzistencije kao „duhovnog prinosa“. Tako se progovara o življenju kao savezu, kao onoj pravoj žrtvi koja je Bogu mila. Stoga, onaj čovjek koji u Duhu živi svoju slobodu, prinosi Bogu pravi obred. Ova kritika, međutim, previđa činjenicu da u Novom zavjetu kršćanski život kao „duhovni prinos“ ima i svoj *obredni* trenutak, te da je on široko prisutan u prvim zajednicama. U najboljem slučaju, ova kritika vidi u obredu trenutak u kojemu se kršćan-

ski život izražava ili pak kao trenutak njegova sazrijevanja. Sjetimo se samo čitave retorike 'svjetovne' i 'političke' molitve koja je prispjela sve do prijedloga 'sekularizacije liturgije'.

Otkriće antropološke vrijednosti obrednosti posljednjih godina je dovelo do buđenja interesa za teme kao što su 'sveto', 'mit' i 'obred'. Naspram sekularizacije, koja je proizašla iz instrumentalne racionalnosti kao načina utemeljenja smisla, suprotstavlja se drugačije viđenje, koje pažljivo ispituje spoznajni vid simbola i njegovu ulogu u obredu. Vrlo je proširen običaj iščitavanja obreda i sakramenta u perspektivi kategorije 'simbola'. U tom pogledu obred biva protumačen kao simbol u činu, kao igra i kao slavlje. On se ravna po vlastitim zakonima, ali izražava čovjekovu zahvalnost pred otajstvom egzistencije. Tako se ponovno vrjednuje slavlje, gratuitnost, bratsko zajedništvo kao mjesta u kojima se pronalazi sloboda, u kojima se nadilaze racionalizirane forme sekulariziranog društva i uvodi u iskustvo slobode i života. Poteškoće se, međutim, javljaju u uklapanju antropološkog smisla obreda s kršćanskom nakanom, s njegovom sposobnošću uvesti i očitovati bit Kristove euharistije.

1.2. Vjera i sakramentalno posredovanje

Na ovom mjestu čini mi se osobito važno opravdati 'zašto' i objasniti 'kako' se Kristovo Otajstvo uprisutnjuje u sakramentu i na koji način se s njime odnosi kršćanski život. Možemo reći da sakramentalna dimenzija, kojom se Kristovo Otajstvo ponazočuje preko obrednog slavlja, jest ujedno 'uvjet' kršćanske vrijednosti kršćanske egzistencije i, u tom smislu, ona se može definirati kao „simbolički totalitet“ čina vjere. To znači da je Kristovo Otajstvo, upravo u svojoj *obrednoj* tj. liturgijskoj dimenziji, uvjet istine, lika i smisla cjeline kršćanskog života, jer oblikuje kršćanski život kao duhovnu žrtvu. Potrebno je promišljati sakramentalnu dimenziju Riječi i sakramenta u njihovoj obrednoj formi. Ne samo kao „dio“ kršćanskog života, pa bio on odlučujuće važan, nego kao uvjet očitovanja istine ukorijenjenja vjernika u Kristovom Otajstvu. Upravo je taj vid onaj koji treba biti na poseban način opravdan kako bi se shvatilo da je sakrament Kristov čin i čin Crkve (i s njom svakog vjernika) ili, još bolje, Kristov čin *u činu* Crkve.

Odavle proizlazi bitno obilježje kršćanske obrednosti spram drugih oblika obrednosti: kršćanska liturgija pronalazi svoj posljednji smisao ne u nakani Crkve, nego u nakani i u prisutnosti uskrslog Gospodina. Crkvena nakana je također prisutna, jer slavlje ostaje vazda čin Crkve. No, ta je nakana ispunjena onom Kristovom. Ona je prepuštanje, oblikovanje, utjelovljenje, tj. slobodno prihvaćanje i priznanje dara Uskrsloga. Ovo slobodno prihvaćanje ne izražava se, međutim, unatoč obredu ili prigodom obreda, nego baš preko obreda, koji tako bitno ostaje strukturiran onim što očituje. Slavlje je, nadalje, mjesto gdje se jedinstveni i apsolutni Kristov događaj predaje činu Crkve, oblikuje ga kao znak kojim Duh Sveti univerzalno posreduje smisao pashalnog Otajstva. Stoga se svako liturgijsko slavlje Crkve, budući da je izaravanje Otajstva, pojavljuje kao „simbolički totalitet“ kršćanske egzistencije, tj. njegov lik, njegov smisao i uvjet njegove istinitosti. U tom smislu liturgijsko slavlje ima utemeljujuću ulogu u kršćanskom i crkvenom životu, nipošto kao njegov 'dio' ili 'vrijeme' (ali to ne znači da ne traži svoj prostor i svoje vrijeme), nego kao dinamični trenutak koji ne samo izražava, nego oblikuje kršćanski život kao duhovni prinos Božjeg naroda. Njegovo ponazočenje podrazumijeva čin vjere, uvećava čin vjere, izražava složenost crkvene i vjerničke egzistencije u simboličkom činu u kojemu se priznaje ona temeljna ukorijenjenost u Otajstvu spasenja.

Budući da je bitno usmjerena prema činu vjere, liturgija *izravno* promiče vjeru Crkve ne samo pod vidom njezinih uvjeta i njezinih uobičajenih čina, niti samo pod vidom otvaranja vjerničke slobode da prihvati smisao moralnog djelovanja posredovanog iz objave (vjera kao *habitus*), nego pod onim vidom po kojem je vjera *čin* (vjera kao *actus*), tj. odluka povjeriti vlastitu slobodu onom događaju kojim se Bog priopćava u Isusu Kristu. Naravno, postoji uska sveza između vjere kao *habitus* i vjere kao *actus*, te ove dvije zbiljnosti izražavaju dvije različite vrijednosti, ali o tome ovdje nije riječ. Zapravo, liturgijsko slavlje ne izražava samo po sebi čin vjere (koji također podrazumijeva spoznajne i etičke dimenzije), nego „ponazočuje“, „ozbiljuje“ čin vjere u simboličko-obrednom činu. U liturgiji se čin vjere obredno slavi u simboličkom činu, koji je njegovo zbiljsko očitovanje.

Na ovom mjestu potrebno je dodatno pojasniti. Nije obrednost ona koja oživljuje čin vjere: dovoljno je da svaki od nas začas promisli i vidjet će da je čin vjere sazdan na temelju dviju

86

formi koje su sve od početka prisutne u Pismu: Torah, Zakon, te obred, služba. Obred i služba Božja izražavaju i sazđaju čin vjere pod dva različita vida: *obred, molitva, sakramenti* izriču i hrane čin vjere. Budući da je *vjera dar*, čin vjere je oblik iskustva besplatno darovane slobode; *ljubav, bratsko zajedništvo i služenje*, sve su to oblici koji izriču vjeru (sic!, a ne nešto drugo), koja je *gratuitno primljena* i zato treba biti *gratuitno darovana*, podijeljena, ona se treba izaravati u svijet, tvoriti povijest i solidarnost, rađati život zajedništva, jednom riječju, tvoriti bratsko zajedništvo, tvoriti Crkvu! Ovo su dakle dva temeljna oblika vjere kao *čina*. Oni oblikuju vjernika, sazđaju duhovni lik vjernika, čine od njega duhovni prinos Bogu, unose čovjeka u savez s Bogom. Stoga, ono što je vlastito obredu, molitvi, sakramentima jest izraziti primljeni dar odozgo, dar koji nije djelo ljudskih ruku, nego djelo Božje! Zato je obred kraljevstvo gratuitnosti, ljepote, susreta, radosti; zato je obred darovano vrijeme i prostor, gesta iznikla iz dara; obred su boje i toplina susreta, pjesma radosti. Zato obred treba svoje vrijeme, obred treba biti ponovljen, treba biti uvijek nanovo proslavljen, jer prihvatiti dar ljubavi traži beskrajnu mnogostrukost govora i osjećaja. Zato je obred mjesto gratuitnosti, blagdana, osjećaja, dara; zato je obred sveto tlo na kojega čovjek pristupa bosim nogama, bez potpore svjetovnih snaga, bez njegova novca, bez njegove moći, bez programa i predviđanja, bez jarma zakona proizvodnje. Zato nas obred unosi u atmosferu blagdana, u mjesto pomirenja, u susret. Zato nas obred otvara susretu s Bogom i s drugim: drugome možemo velikodušno služiti samo ako stvarno kročimo ususret Bogu u obredu, u molitvi, u sakramentu. To je osnovna zakonitost kršćanske obrednosti, jer je to ujedno najdublja dinamika duhovnoga života.

S pastoralnog gledišta je razumljivo zašto promicanje sakramentalne obrednosti podrazumijeva njegovanje ovih dvaju vidova obrednosti – antropološkog i teološkog vida – koji su sastavni dio slavlja sakramenata.

1.3. Antropološka vrijednost obreda

Prvi vid obreda odnosi se na pitanje antropološkog ukorijenjenja. Postoje mnoga tumačenja obreda u perspektivi simbola, ali ponekad su ta tumačenja ograničena samo na spoznajni vid,

tj. simbol biva shvaćen kao oblik spoznaje istine. U stvarnosti, ako se bolje ne odredi simbolička vrijednost obreda, postoji opasnost njegovog reduktivnog shvaćanja. Smisao koji se u simbolu otvara pred čovjekom je poziv na slobodu, kao ono što ispunjava njegovu životnu žudnju. Izabirući dakle to dobro, čovjek se pripušta u povjerenju onom daru koji ga prethodi i koji ga utemeljuje.

Ovdje se međutim radi o tome da shvatimo zašto se ta žudnja neophodno posreduje putem obreda. Preko geste blagovanja, životna potreba može biti ispunjena kao čisti odgovor na fizičku potrebu, tj. kao nasititi se. U obrednosti blagovanja – kao i kod drugih temeljnih životnih iskustava kao što su rođenje i smrt, životni prijelazi, brak (zaručnička ljubav), društvene razmjene – ponazočuje se činjenica da ove geste nisu tek čista potreba, nego da su to mjesta gdje se priznaje uzajamnost među ljudima (dar od drugoga) i gdje se prihvaća dar Drugoga (ili kako kaže Ivan „odozgo“). Preko obreda se dakle priznaje ova žudnja koja treba biti stalno pročišćena, odobrotvorena, oslobođena od nagnuća da na darove gleda kao na čistu materijalnu potrebu. Stoga je potrebno omogućiti da ti darovi postanu mjesta gdje ljudska žudnja otvara, raste i sazrijeva.

Funkcija obreda je u prvom redu ona da strukturira žudnju, da je pokazuje kao obećanje te ujedno da pokaže kako se ona ne može ispuniti sama po sebi. Funkcija obreda jest ta da ljudsku žudnju usmjeri k zajedništvu, da ona izraste u solidarnost, da se ozbilji u susretu, da iskaže etički i onaj posljednji, religiozni smisao, da postane mogućnost ozbiljenja slobode. Možda se upravo u tom smislu trebaju integrirati spoznaje o simboličko-ludičkoj dimenziji obreda kao prostora gratuitnosti, kao mjesta koje dokida čovjekovo instrumentalno djelovanje, obreda koji unosi u dinamiku odvojenog vremena (blagdan) spram običnog (radnog) vremena, obreda koji izražava i smisao profanog djelovanja, obreda koji osvjetljuje u sebi samome etičku i religioznu dimenziju kojoj čovjek prijanja.

Pod ovim vidom, obred je uvjet slobode, jer preko njega ljudska sloboda priznaje i prihvaća etičko i religiozno značenje svojega djelovanja. U njemu žudnja biva kontinuirano odobrotvorena (i odatle vuče smisao ponavljanje obreda), u njemu biva posvema ukinuto uvlačenje u sebe, sužavanje smisla na potrebu i percepcija drugih i samoga Boga u funkciji potrebe. Zasiurno obred nije jedino mjesto takvoga priznanja, jer postoji također i

etičko djelovanje – djelotvorna ljubav. U obredu, međutim, ovo priznanje prispjeva k očiglednosti, ono postaje vrijeme, prostor, snaga (i odatle vuče prostorno-vremensko obilježje); ono obilježava životne etape, strukturira izmjenu vremena (priznaje ono što nas prethodi kao dar, obilježava sadašnje vrijeme, anticipira u liku iščekivanja budućnost).

1.4. Teološki trenutak obreda

88

Ljudska obrednost objektivno utemeljuje etički i religiozni smisao. Obred je u funkciji oblikovanja žudnje i njezina upravljanja prema simboličkoj intenciji. Obred preobražava žudnju od jednostavne potrebe koju valja ispuniti prema otvaranju temeljnih egzistencijalnih iskustva preko kojih čovjek pronalazi samoga sebe i prispjeva k drugima. Obred ukida žudnju neposrednog psihološkog osjećaja i unosi čovjeka na put priznanja posljednjeg iskona svih dobara kojima čovjek raspolaže i koji ulaze u društvenu razmjenu. Stoga, obred formira kodove društvenog suživota, izražavajući u svojoj formi etape ljudske egzistencije i društvene pripadnosti. Naposljetku, obred unosi u priznanje iskona svih zbiljnosti odakle sve provire. Obred vodi na prag otajstva, paralelno s drugim formama drugosti (razumljivo je zašto su temeljni načini zakona obred i bratska ljubav). Sama raznovrsnost obreda, koje je fenomenologija religija opisala na sljedeći način, očituju ovu intencionalnost: *ciklički obredi (obredi vremenskih doba)* oblikuju tijek vremena priznavajući 'drugost' iskona svakog dobra (obredi prvina, žetve) ili pak reintegrirajući djelomično vrijeme (obredi čišćenja itd.); *obredi prijelaza* omogućavaju prihvaćanje odlučujućih trenutaka koji obilježavaju život (rođenje, inicijacija u zrelu dob, ženidba, smrt); *krizni obredi* omogućavaju ovladavanje kritičnim situacijama u kojima je cjelovito ugrožena čovjekova egzistencija (katastrofe, smrtne bolesti itd.). Ova proširena raznolikost oblika upravo ritualizira bitne trenutke egzistencije (osobne i društvene), gdje se život kuša kao primljeno dobro, dobro koje je ugroženo ili je u usponu, gdje se život otkriva u svojem religioznom ukorjenjenju.

Drugi vid obrednosti ima zadatak uvođenja u otajstvo. On je prisutan ponajviše u onoj proširenoj i sveopćoj obrednosti gdje se život očituje kao obećanje koje poziva na osobni i društveni pristanak. Obred i vjera je kao mana koju treba obnavljati svaki

dan. Ako je napustimo samo na jedan dan, ona se utrne. To je put koji se rastvara prema drugoj obali, prema Božjem Otajstvu. Kada se nalazimo u ozbiljnim problemima ili pred teškim nerazumijevanjem, kada vršimo obične geste u svakodnevnici sve do onoga središta koje je nedjeljna euharistija (u onoj gesti iz koje izaravaju sve druge geste), neophodno je postaviti pitanje: približavam li se svemu tome sa svješću Božjeg Otajstva? Sa strahopoštovanjem koje ne proizlazi iz straha, nego iz čuđenja i divljenja, ozbiljuje se naš odnos s Božjim Otajstvom. Sjetimo se predivne Papinijeve izjave: „Mi ljudi smo kao početnici vječnosti, ali na koncu bivamo poučeni o smislu naše konačnosti.“ Samo onaj koji se približi Božjem Otajstvu, može biti poučen o smislu stvarnosti; on pronalazi pravi kruh koji ga siti svaki dan.

1.5. Kršćanska forma obreda/sakramenta

Konačno stižemo na 'kršćansku' dimenziju obreda: sakrament. S obzirom na tu dimenziju, nalaže se razmatranje pitanje *kulture* koje možemo izraziti riječima kard. C. M. Martinija: „Koje su prave obredne forme? Koje su poteškoće i koje dvoznačnosti bile prisutne u proširenoj obrednosti minulih vremena? Zašto suvremeni čovjek, barem na Zapadu, gubi obrednost u životu? Koje surogate obrednosti i koje je mode on pronašao? Kako mu se može posredovati smisao obreda?“²

Tu je dakako i kršćanska praksa sa svim svojim zastrašnjenjima: tolike mise ispunjene dosadom, a to se događa svake nedjelje. Postoje oni koji idu na misu jer su uvijek činili tako, oni koji sudjeluju samo „kada osjete“, oni koji žele poosobiti ovu gestu preko surogata, koji, međutim, nisu sposobni uvesti u otajstvo Gospodnje večere. Tako prijateljstvo, socijalni angažman, grupa, pokret, posebno živa župa daju utisak „drugачije“ mise. Umjesto da nas euharistija mijenja, mi osjećamo potrebu mijenjati euharistiju. No, samo mjerom sposobnosti uvođenja u smisao Gospodinove geste i naše geste će pronaći životnost i istinitost. Apsolutnost Kristova Otajstva i jedincatost posljednje večere otvaraju mogućnost ponavljanja Isusove geste njemu

² C. M. Martini, *Attirerò tutti a me (Gv 12, 32). L'eucaristia al centro della comunità e della sua missione: lettera al clero e ai fedeli per l'anno pastorale 1982./83.*, Centro ambrosiano documentazione e studi religiosi, Milano 1982., str. 66-67.

na spomen. Otajstvo se ponazočuje u Riječi i sakramentu čiji je vrhunac euharistija. Pasha/večera je utemeljujuća u euharistiji Crkve. No, ta gesta nema više strukturu starih obreda koji bijahu „obećanje“ pashalne istine, niti mogu ići preko Pashe, u smislu njezina umnažanja, nego uvode vjernika u utemeljujući događaj Isusove Pashe. Moglo bi se reći: sakrament – ponajviše euharistija – unosi nas u Isusovu Pashu, u koju bivamo uvučeni i njemu pritjelovljeni.

Stanje postapostolske crkve, tj. onih generacija koji nisu imali izravnog dodira s utemeljiteljskim događajem, ostavio je traga u Novom zavjetu. Pristup (pashalnoj) vjeri onih učenika koji nisu bili izvorni svjedoci, nosi sa sobom trag opravdanja tog prijelaza. Mnogi izvještaji o ukazanju (usp. učenici u Emausu ili apostol Toma) sadržavaju odgovor na pitanje: kako učenici druge apostolske generacije, oni koji „nisu vidjeli“ (Iv 20, 29; 1Pt 1, 8; Lk 24, 16.13), mogu pristupiti pashalnoj vjeri zajednice?

Čini mi se da se upravo tako može iznaći logika sakramentalnoga slavlja koje je gesta Crkve u kojoj se priznaje prvotnost i izvornost ove Kristove geste. Zapravo, struktura kršćanske obrednosti se sastoji u priznanju Kristova čina koji utemeljuje, omogućuje i spasenjski se ponazočuje u sakramentalnom činu Crkve. Štoviše, on utemeljuje Crkvu kao zbiljski znak svoje pashalne prisutnosti. Ovaj je čin jezgra svih liturgijskih čina Crkve, njihovo izaravanje i proviranje u vremenu i prostoru, ali oni ni pošto nisu nadilaženje Kristove Pashe.

2. GOVORI I GESTE

Na ovom mjestu nadolazimo na sljedeću temu: ritam, riječi i geste liturgijskog čina vlastito su mjesto prihvaćanja smisla vjere. Drugim riječima, to je način na koji se oblikuje *čin vjere* preko *vjere u činima*. U tom smislu želio bih zaključno ponuditi neka pastoralna promišljanja. Pitam se: što učiniti da vjera u molitvenim gestama (osobne, liturgijske, sakramentalne molitve) hrani, sazda i slavi sjaj vjere? Dobro pripazimo: čin vjere je ljudska gesta, osobna i slobodna gesta, ali je njegova forma ta koja prihvaća Božju prisutnost. On ima formu zaziva; to je prostor satkan Božjom prisutnošću. To je prostor dara. Ova je zbiljnost sazdana preko čina i govora liturgijske molitve. Radi

se o tome da treba otvoriti prostor Bogu kako bi on obitavao u čovjekovu srcu! Pokušat ću rasvijetliti ovu stvarnost te predložiti tri vida liturgijskog čina.

2.1. Značenja: obredni govori

Prvi vid liturgijskog čina odnosi se na govore molitve, na njihovu svezu sa životom, tj. na njihovu snagu posredovanja molitve i obrednosti u život. Budući da oni preko simboličkog jezika (tj. preko jezika koji 'ujedinjuje' mnoga značenja) izražavaju temeljnu gestu kojom se vjera prima i zadobiva, ovi govori otvaraju prostor obrednog čina prihvaćanju Božjeg Otajstva.

Pozornost treba biti upravljena prema samim osobama, prema ritmu njihova životnog hoda (životne etape, rast, različita životna stanja). Pastoral koji na taj način pristupa osobama, prati ih na životnom putu, odlučujući je kako bi se uspostavio simbolički smisao ovih temeljnih životnih događaja (rođenje, inicijacija, poziv, zaručnička ljubav, patnja, smrt). Dublja sveza između ovih govora (i s ovih trenutaka) i objektivnih obrednih formi može dati novu svježinu molitvi, prihvaćanju Božje prisutnosti, te tako može prožimati i sam život (dovoljno je podsjetiti se na raznovrsnost oblika molitve: psalmi, tekstovi iz predaje, duhovnosti, bogatstvo liturgijske molitve i raznih pobožnosti). Na tom se očituje funkcija obreda. Obred potiče srce da žudi za dobrom, oslobađa ga od sebične žudnje, a otvara prema povjerenju dara. Pitam se trebaju li se simboličke forme naše liturgije obnoviti u finoći, u ljepoti, u smislu darivanja. Pitam se trebaju li naše liturgije biti više pozornе na one temeljne uvjete koji omogućavaju da liturgija zasja u svom svojem sjaju kao primarno mjesto čina vjere.

Drugi se vid odnosi na pedagogiju obreda. Ona treba očitovati temeljnu zakonitost gratuitnosti i velikodušnosti koja ispunjava vjernički život. Slavlje zahtijeva diskontinuitet s obzirom na prostor i vrijeme svakodnevnog života. Pedagogija obreda treba uvesti u razumijevanje vremenske i prostorne dimenzije obreda, one koja oblikuju egzistencijalnu sposobnost za velikodušnost, za pozornost prema trenutcima vlastitog života. Ona oblikuje kontemplaciju smisla naših misli, naših projekata i gesta, koje ne možemo prihvatiti drugačije doli u zahvalnosti i u vjeri. Smi-

sao velikodušnosti, njegovo strujanje u gestama koje oblikuju slobodu, raspoloživost za služenje, sve su to mjesta koja otvaraju prema Otajstvu. Potrebno je doista pratiti osobe, ponajviše mlade, na ovom putu molitve. Potrebno je podučiti kako pronaći vrijeme za Boga, kako naučiti one prave forme vjere, koje nisu privatizirane ni privatne, ali nisu ni sentimentalne. Sve je to neophodno kako bismo pronašli prikladan okvir i otkrili smisao obrednosti.

Konačno, treći vid se odnosi na sam način slavljenja, način koji je pozoran spram smisla Otajstva. Obred nije naša privatna stvar, niti mjesto sakralne predstave, svetog spektakla, nego je mjesto gdje se ozbiljuje poslušnost Božjem Otajstvu, mjesto u kojemu bivamo uvedeni u iskustvo Otajstva. Predsjedanje slavljem, pripremanje obreda, način na koji svi sudjeluju na slavlju kao i način na koji se ono proživljava, treba očitovati živi smisao. Jer, dok Crkva slavi, sam je Gospodin onaj koji je poziva za svoj stol, samo Božje Otajstvo nam dolazi ususret. Vrijeme i prostor obreda, osobe koji predsjedaju i koje slave trebaju biti prožeti sviješću prisutnosti Otajstva. Tako nam naviještanje i propovijedanje Riječi treba objavljivati da smo prije svega slušatelji Riječi. Obred treba biti vazda poziv na vjeru kako bi se otvorio pristup Božjem Otajstvu koji se ponazočuje u Isusovoj gesti.

2.2. Priopćavanje: obredni čin

Drugi vid nas dovodi do širokog područja obrednih čina, koji su tako rekući 'gramatika' čina vjere u Crkvi i s Crkvom. I ovdje ću pokušati donijeti nekoliko prijedloga.

Liturgijska godina nudi mogućnost objektivnog uvođenja u vrijeme kršćanskog otajstva. Sklonost da se predlaže uvijek ista obrednost bez obzira na smisao vremena i doba, ne pomaže razumijevanju smisla vremenske dimenzije liturgije. Liturgijsko vrijeme je način slavlja ljudskog vremena, ali ono ga spašava od jarma svakodnevice i pruža mu vrijeme i prostor blagdana, otkriva mjesta i ritam susreta. Potrebna je pastoralna mudrost s obzirom na liturgijsku godinu, poglavito očuvanje čvrste povezanosti između liturgijskog čina i liturgijskog vremena. Možda je potrebno promišljati i neke druge strategije, posebno one vezane uz vrijeme odrastanja kao i obrednost različitih dobi.

Poučavanje u slušanju. Trenutak slušanja navještaja je temeljan kako bi zaživjela sakramentalna gesta. Navještaj Riječi ne uvodi nas u obred preko neke vrste predavanja o smislu obreda, nego nas uvodi preko samoga obreda. Na ovoj dinamici obreda postaje sve teže sudjelovati. Žurba u slušanju, siromaštvo simbola, (ne)razumijevanje vremena, teškoća pamćenja, danas je pravi problem u prihvaćanju obreda. No, čini mi se da valja obratiti pozornost na sve ono što podupire i sačinjava slušanje: očuvanje sjećanja, strpljivo približavanje Riječi, osobna *lectio divina*, te drugi oblici priopćavanja vjere. Obred treba biti spašen od pada u čisti legalizam, jer on poziva na vjeru, podrazumijeva vjeri, ali je i hrani samo unutar živog i životvornog iskustva. Ako obredni čin hrani čin vjere, onda on treba biti osvijetljen riječju, nenametljivom pjesmom, šutnjom, koja ne umrtvljuje čin. Ne smijemo zaboraviti da pjesme, čitanja, molitve nisu pojedinačni dijelovi obreda, nego da oni sačinjavaju njegovu cjelinu i da ta cjelina ujedno oblikuje i omogućava čin vjere.

Sveti znakovi. Uvođenje osoba i zajednice u 'svete znakove' vazda ostaje jedan od osobitih trenutaka prihvaćanja obrednosti. Obredni čin treba biti osvijetljen ne samo u svojoj pedagoškoj dimenziji, nego i dimenziji osobnog rasta u zajedništvu. Ako obred strukturira, ustanovljuje i čini da vjernik sazrijeva u zajednici, onda je spoznaja, vrjednovanje i osobno iskustvo kršćanskih obrednih formi – posebno euharistije – bitni trenutak oblikovanja kršćanina. Nedostaju nam, međutim, tekstovi i sredstva kojima plodonosno možemo uvesti vjernike u smisao svetih znakova, vazda pozorni na onaj dvostruki vid o kojemu je prethodno bilo riječi – objektivni smisao geste i njegova antropološka ukorijenjenost. Danas je potrebno kreativno predložiti one modele inicijacije u simbole koje nam je povijest namrijela.³ Sve ovo što smo do sada rekli dovodi nas do zaključka da je samo slavlje, njezina ispravna, harmonična, solidna i oplemenjena praksa, prvotno mjesto poučavanja u vjeri. Pravo iskustvo je moguće samo ako slavlje u svim svojim dimenzijama stvarno uvodi u obred, ako osobama otvara puteve vjere, ako otkriva pozive i izrasta u odgovornost. Potrebno je izbjegavati onu praksu koja na čisto mehanički način ponavlja geste vjere, ali istovremeno teži zadobiti njezinu snagu. Sve to podrazumijeva obnovu

³ Ovdje valja podsjetiti na dvije vrijedne knjige napisane u obliku meditacija za duhovne vježbe: L. A. Schökel, *L'Eucaristia*, Ancora, Milano 1987.; R. Guardini, *Il testamento del Signore*, Vita e Pensiero, Milano 1993.

pastoralne prakse koja ne treba umnažati obrede, nego težiti prema njihovoj vrijednosti. Potrebno je umanjiti broj misa, ali uvećati iskustvo mise.

2.3. Figure: subjekti obreda

Treći vid se odnosi na prisutnost različitih subjekata u obrednom činu te na ozbiljenje kružnog odnosa između *lex orandi* i *lex credendi* ne samo na području govora i čina, nego također kod samih osoba unutar obreda.

Obrednost s mnogim licima. Liturgijsko slavlje je slika Crkve koja slavi. U samom liturgijskom slavlju potrebno je živo predočiti mogućnost različitih službi i crkvenih poslanja nadilazeći anonimnost u našim zajednicama. Ako pogledamo kako se ulazi i tko ulazi u dinamiku obreda, osjetit ćemo kakvu sliku tvori ta zajednica. Ne bismo smjeli upasti u čistu retoriku kako je „čitava zajednica u službi Božjoj“, jer u liturgiji postoje mnoge službe, ali i one službe koje su prisutne u župi trebaju se očitovati u liturgiji: mladenci i roditelji, izvanredni djelitelji pričesti, voditelji grupa, katehisti i animatori, osobe angažirane u karitasu i u župi itd. Liturgijsko slavlje zasigurno nije hrpa svih mogućih službi, nego je prisutnost raznolikog lica Crkve koja slavi, zajednice koja hrani svoju vjeru u obredu i preko sakramenta!

3. UMJESTO ZAKLJUČKA: ZAVRŠNA SLIKA

Želio bih zaključiti ovaj prilog slikom Emausa. Kada su stigli u Emaus, Isus kao da je imao nakanu proslijediti put. Upravo je ta slika prisutna i u drugim dijelovima evanđelja: gospodar je odsutan radi putovanja, gospodar vinograda se vraća samo na koncu dana, dobri samaritanac će podmiriti račun „kada se vrati“. Isus odlazi, ali se i vraća kako bi svi oni koji dolaze nakon njegova odlaska pronašli prostor za susret s njime. U svijesti prvih kršćana, vrijeme nakon Isusa, iako izgleda kao dugo vremensko razdoblje, već je dan na izmaku, „vrijeme je kratko“. To je vrijeme odsutnosti, koja je međutim promijenila vrijednost povijesti; to je vrijeme živog iščekivanja povratka Zaručnika („jer zamalo će večer i dan je na izmaku“ Lk 24, 29). To je vrijeme Crkve. To je vrijeme u kojemu nam je ugostiti Isusovu prisut-

nost u znaku riječi kojom se On tumači i u znaku kruha kojim se On daruje. Luka pripovijeda vrhunac ovoga događaja: „No oni navaljivahu: Ostani s nama...“ (Lk 24, 29a). Učenici (Crkva) zaustavlja se u svojem domu. Strancu suputniku žele ponuditi gostoprimstvo barem za tu večer. Učenici inzistiraju da ‘ostane’ i to postaje zaziv, nostalgija za zajedničkim obitavanjem. Čovjek želi podignuti kuću Božjem Otajstvu (usp. 2 Sam 7). Samo se na taj način uspijeva uzdignuti u gledanje Božjega lica, živjeti u njegovu domu, obitavati u njegovu hramu. Nostalgični zaziv Izraela za zajedništvom s Bogom dopijeva na mjesto najviše napetosti. I tu se događa zaokret: u strancu Bog obitava među ljudima: „I uniđe da ostane s njima.“ (Lk 24, 29c). Čovjek vjeruje da može dati prostora Bogu. Njegova sloboda treba izići iz sebe same kako bi prihvatila i ugostila njegovo Otajstvo. No, ona u odlučnom trenutku otkriva da je sve od iskona ugošćena u Božjoj blizini, u njegovoj volji da obitava s ljudima. Kada se čovjekova žudnja otvara prema Božjem Otajstvu, otkriva da je sve od početka prihvaćena sa strane Božje. Štoviše, pronalazi svoje mjesto – izvornu gratuitnost – gdje može susresti zauvijek Uskrsloga: „Dok bijaše s njima za stolom, uze kruh, izreče blagoslov, razlomi te im davaše“ (Lk 24, 30). Gostoprimstvo postaje blizina. Učenici-Crkva pozivaju, ali je Uskrsli Gospodin onaj koji predsjedna na večeri! On je posred njih kao onaj koji služi. U srcu Crkve ponazočuje se pashalna Isusova gesta obilježena četiri-ma glagolima koje je liturgijska tradicija kristalizirala u iskustvu susreta s Uskrsnim (uzeti, izreći blagoslov, razlomiti kruh, davati). Susresti Uskrsloga znači ugostiti ga unutar prostora vlastite slobode na putu vjere. To je *lex orandi* koja, kada se ‘događa’, postaje *lex credendi* – čin vjere, jer tu je vjera u činima!

(preveo Ivica Žižić)